

BURSHÄLL – Sagan om borgen

Ragnar Gråsvoll 2017

Bjursläotts *Boberg*.

Borgen på berget. Borgen vi bor i. Berget, hällen, fjället vi bor på.

Jo, man kan undra hur de tänkte då, bönderna som bodde där, för så länge sedan. Bönderna som byggde borgen.

Ett är i varje fall säkert: Burshäll såg inte ut som det ser ut i dag, sedan redaktör Hedlund på 1860-talet lät 100-tals skolelever återplantera skog på berget.

På gamla foton och målningar från tiden innan staden närmade sig, ser man hur berget påminner om den kala hjässan på en skallig, upp över näsan begravd, enorm jätte. Bara skulten som tittar upp ur marken. Kanske var det så bönderna såg sitt berg, vem vet...?

Att Hisingen varit så gott som skoglös i flera 1000 år tidigare, kan man förmoda eftersom man vet att hela Bohuslän i praktiken bestod av ljunghedar och mindre dungar, ända sedan fiskare och samlare redan under stenåldern lämnat jakten för att bli bönder. Svedjebruk och djurhållning gick tidigt hårt åt de tunna jordlagren i landskapet.

Det betyder att då berget vallades in, någon gång under "folkvandringstid" mellan 200 – 500 e.Kr., var det förmodligen en relativt kal och skoglös klippa, omgiven av hed med lite buskar. Och var den inte det innan, så blev den det definitivt efter att byggarna huggit ner träden för att bygga torn och portar och gångramp ovanför de stabila träkistorna, där fyllningen av rullsten och block blev nerlagd. Blev det kvar några träd efter det, så transporterades det virket in, innanför vallen. Det behövdes till att bygga hus och bodar med.

Dessutom går det inte att ha skog runt en borg. Det är farligt. Helt livsfarligt. Träd går att bygga ramper och stegar av, för att inte tala om att de går att stapla mot borgmurar för att bränna ner dem. Inga förståndiga borgbyggare ville heller riskera att anfallande fiender skulle kunna ta skydd bakom träd. Man ville ha fri sikt för sina bågar.

Det måste ha varit en mäktig syn på avstånd.

Det vill säga om de inte istället velat hålla borgen hemlig och dolt den så gott som möjligt.

Från det att bönderna i dalen bestämde sig för att flytta upp på hälleberget, så blev sig inget likt. Då blev de borgenärer. Borgboende bönder. Och det – det var det inte alla som var. Kan vi veta att de verkligen bodde i borgen där då? Att de flyttade dit med hela sitt bohag? Nej det kan vi inte veta. De kan lika gärna ha bott kvar i gårdar i dalarna nedanför. Det beror lite på när under perioden de byggde den. Om det var lugntider eller fara å färde. Vilket vi faktiskt inte vet. Det kan dessutom ha bott folk på berget, långt innan de byggde borgen.

För Burshäll har alltid varit ett populärt berg. En av de första öarna som stack upp över havet här efter istiden faktiskt. För en sisådär 10 000 år sedan. Den äldsta funna boplatsen i närheten är ca 6000 år. Det tidigaste arkeologiska fyndet här på berget är några flintavslag på Bjurslättsliden, vilket tyder på att fiskare har paddlat in och tagit en liten rast vid stranden och bättrat på sina verktyg – för en sisådär 3000-4000 år sedan.

Under mitten av Bronsåldern – ca 1000 f.Kr. – låg havsnivån lite grovt tio meter högre än i dag. Vilket alltså, måste ha inneburit att dalen nedanför Burshäll fortfarande bör ha varit möjlig att paddla upp och att Toleredes invånare var både bönder och fiskare.

Det är knappast troligt att man hade någon anledning att bygga sig en borg här då. Hisingen var inte Hisingen utan en massa öar i skärgården. Lite av en bakgård. Här hände inte mycket och folk hade det rätt gott.

Vad vi vet bestod bronsåldern av både organiserade och fast strukturerade samhällen med en klar hierarki. Klara roller med en hövding på topp. Faktum är att man for vida omkring och handlade med skilda folk på avsevärda avstånd. Man hade det rätt gott. Vi vet dock att de äldsta "bygde"-borgarna i norden byggdes som "tun" runt hövdingars boplatser, redan under sen bronsålder.

Sådana tun har man funnit i Uppland. Både där och i Skåne är det mycket som tyder på att det satt "riktigt rika storhövdingar" och härskade över stora landområden. Hos sådana "kungar", fick bara hans eget folk hålla hus. Vanliga undersåtar fick allt hålla sig till sina egna enkla gårdar.

Här på Hisingen är det svårare att finna så glänsande lämningar. Däremot kryllar det av rösen över lokala små hövdingar från samma tid. Varje gammal ö-topp och större bergsknalle, verkar ha haft egna stormän med tillhörande byar. Vi kan kallt räkna med att det här området under bronsåldern var ett livat ställe. Det bör ha kryllat av byar, vädret var strålande och så långt vi vet var det lugna gatan här, i jämförelse med ostkusten och Skåne.

Men – efter bronsålder kommer järnålder, åtminstone enligt gamla arkeologiska räkneverk. Romersk järnålder, då många sturska ungtuppar i stora grupper tar sig ner till kontinenten för att stöpas till män, som soldater i Roms armé. Guld och silver i massor skeppas tillbaka till Skandinavien, om än inte i så imponerande mängder hit till vår del av landet. Det kan ju hända att våra gossar valde att semestra i Norge. Personligen tror jag att de hade det lite för gott här i vår del av "Viken". Namnet "Alfheimr" talar väl för sig själv. Vad skulle de med gull till...?!

DÅ, 550 e.Kr., tar det hus i helvete på lilla Hisingen. Glöm Alvhem – inga fler älvor nej – för här kommer FIMBULL-VINTERN! Nummer två dessutom. Den första, ett halvt årtusende tidigare, levde kvar som förskräckliga minnen. Vi vet att den gjorde det i legenderna och i religion. Det var den som arkeologerna tror slutligen knäckte bronsålderns rika hövdingadömen för gott och inledde det tidiga och mer jämlika järnbruket. Jovisst, man kände väl till både is och eld. Glaciärer och vulkaner var välkända fenomen. Att Isjättar och Rimtursar som befolkade det evigt isande Nifelheim, liksom Eldtursar från Muspelheim, den eviga eldens rike, med den gigantiske eldjätten i spetsen – alla skulle göra det surt för gudarna på Ragnarök, det visste varenda unge. Men inte kunde de känna till att det var återkommande stora vulkanutbrott som orsakade eländet.

Nu blev det lika isande kallt – igen. Solen borta tre år i rad. Pest. Missväxt. Svält. Det måste ha varit en chock för de bortklemade Hisingeborna. Folk dör en masse. På sina håll halveras befolkningar. Nog måste man ha trott att RAGNARÖK var på gång. Kris och hit med bättre gudar. Starka asar, som kan slå jättar på truten. Som Oden och Tor t.ex. Här gäller det att lära

sig att slåss om vi vill ha plats kring festborden i Valhall! Den tid vi nu kallar FOLKVANDRINGSTID är redan i full blom.

Inte nog med isande kyla, Västrom brakar samman och kan inte längre betala sina trupper. In och tillbaka strömmar arbetslösa gränslösa galningar som gjort lumpen i världens brutalaste imperium. Inte nog med det. Med dem kommer hela folkgrupper av retligt folk som farit runt på kontinenten och letat rikedomar i det döende imperiet – och misslyckats... Det ryktas om Attila (Attle som han kallas här) och Hunner och tillbakavändande Göter/Goter och Heruler... Inte nog med att de är våldsamma, de vill ha land också. Och tar vad de vill ha.

Även här uppe i norr har redan skett omvälvande förflyttningar. Danmark blev så gott som folktomt när frusna och säkerligen utsultna ambronner, haruder och cimbrerna ca 100 år f.Kr, slutligen hade fått hjärnsläpp och gett sig av på vandring för att försöka erövra Rom – friskt vågat – och fått på moppe. Självklart. Slokörade överlevare får börja en tröstlös återvandring. Samtidigt som ett stort gäng "svioner" från de karga Östra Götaländerna, ser sin chans och resolut rör söderut för att lägga beslag på de mycket bördigare stora "tomma" öarna i östersjön. Om de kallade sig svioner innan de lämnade sina tidigare hemländer vet vi inte, men *efter* att de lagt beslag på öarna, börjar de kalla sig daner. Det vet vi med säkerhet. "Jyterna/jutarna" som är kvar där, kan inte mycket göra, utan får vackert flytta till Jylland.

Att allt detta är illa för Hisingen, säger sig självt.

Hela perioden från år 0 fram till "för-vikingatida vändetid" ca 600, var upp och ner. 600 år av kaos. Invasioner, överfall och granngräl var legio. Alla var plötslig elaka mot de stackars hisingeborna. Av en slump så hade ön hamnat mitt i skärningen mellan en mängd "vill ha"-sugna småriken. Alla ville de åt Hisingen som låg så strategiskt vid den största älven nedanför Viken. Grymma baggar i norr, vilda daner och jutar i söder, förgrymmade götar i öst, märkliga vänder från sydöst och så dessa eländiga svear. Överallt dessa förgrymmade "svioner" med sina heliga svin. Hela Norden och särskilt det vi nu kallar Sverige, är i uppror och tumult.

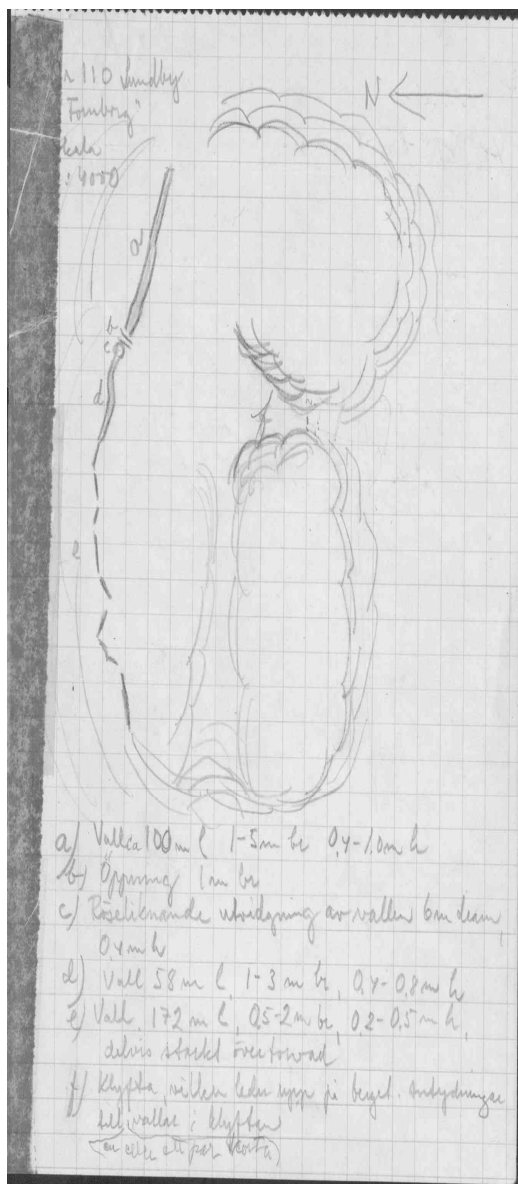
Bjurslättborna ligger sällsynt illa till med farbar ränna ända fram till husen och ända in till bergets fot. Så en borg behövs! En borg där kan användas till mycket. Både som befäst vakt och som skydd för bybor. Anfallare skulle kunna utnyttja berget för sina soldater som garnison och förslava hela bygden. Å andra sidan kunde en driftig by finna både skydd och ta tull av båtar och handlande.

Det gäller bara vem som skulle hinna bygga först!

Nå, smarta byar adopterar naturligtvis några av de återkommande legoknektarna. Om inte annat som byns försvarare. Soldater i romarriket gör inte mycket annat än att slåss, vandra, bygga försvarsanläggningar och befästningar och slåss lite till. Så bygga kan de. Vilka som lett bygget här på fjället, är alltså inget att tveka om. Det var gamla erfarna råbarkade romare, men de kan mycket väl ha kommit härifrån från början.

Exakt när de byggde den går inte att avgöra. Men vi kan anta att det var rätt tidigt. Konstruktionen tyder på det.

Fornborgar poppar upp som svampar en regntung sensommarnatt. I hela "Viken" upp och förbi Oslo ända in i stora delar av hela inlandet. Och i Götaländerna. På Dal. På Öland och Gotland. Överallt byggs de. I hundratal. Här på Hisingen har vi flera stycken. Burshäll är självklar. En av de större i Västsverige. Bergväggarna är branta och svårbestigna. Det räcker med en präktig försvarsvall. Men den ska vara stadig, så man bygger en klassisk romersk borg mur helt enkelt.

De verkar ha lyckats bra.

Man har inte gjort några fynd av betydelse i borgen. Muren har inte varit nedbränd. Det kan antingen betyda att ingen funnit borgen, att den var såpass avskräckande att eventuella angripare valde att avstå, eller så har byfolken i dalarna – hemska tanke – aldrig hunnit att söka skydd.

Man har å andra sidan heller inte gjort några speciellt omfattande grävningar där. Ingen har grävt efter gamla byar heller. Vi får väl tro att allt gick bara för bergets invånare.

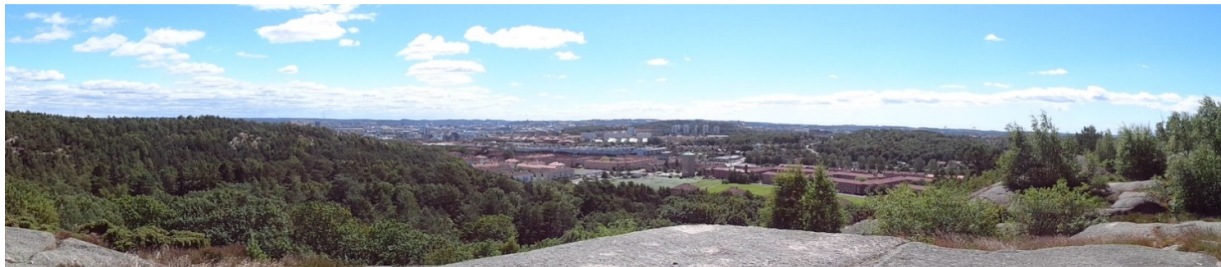
En sak kan vi åtminstone vara säkra på. Berget heter BURSHÄLL. Bur betyder ATT BO. Häll är den gamla termen för större berg – innan svenskan förtyskades efter vikingatiden. I vanliga fall döps områden med dystra krigiska minnen om – till lika dystert klingande nya namn. Vårt berg heter dock efter snart 2000 år fortfarande BERGET VI BOR PÅ. För mig klingar det som ett nöjt eko av gott självförtroende. Vad det innebär för er, får ni själva fantisera om på egen hand.

Visst kittlar det lite...!

Ha det så trevligt med

// Ragnar Gråsvoll

Utsikt från borgen mot sydväst. Historiskt måste man förstå sig berget och åsen mitt emot som kala och stormpiskade klippor med ett gatt emellan, ute i havsbandet. Helt säkert bebodda av stora flockar av knubbsäl och mängder av sjöfågel. Eventuell med några fiskare i sina kajakliknande båtar på jakt efter säl. De övriga bergsknallarna i bilden, var öar och skär ute i havet. Den första ön som stack upp över havet efter istiden, var Skändlaberget.

Senare i historien är dalen nedanför en paddel- och segelbar ränna, först med tillfälliga fiskelägen, senare med små strandbyar och ännu senare, i vikinga- och medeltid då landhöjningen höjt backen över vattnenytan och dalen var full av bördig jordmån, stod där säkert en hel del större gårdar. Kanske t.o.m. i traditionella långbyar, som löpte längs den lilla bäcken i botten.

Burshäll idag. Om ni letar kommer ni att finna en hel del gamla foton över Korparnas Berg (Ramberget efter Ravn på norska), där Burshäll skymtar i bakgrunden. Som ni ser har det inte

vuxit upp speciellt mycket träd där, ens i dag. Tänk er bergsidorna fulla med klättrande byfolk och trälar (förstås) i full färd med att envist rensa varenda skrevla från varenda liten planta som råkar förirra sig dit.

På branten – mitten av bilden – mitt på berget, men helt dolt av träden just där de växer som tätast, döljer sig den stora stigen upp mot borgen. Väl uppe går man in via två höga (och med all

säkerhet befästa) klippor som, liksom en portal, ramade in entren. Att valvet var befäst, av ett kraftigt byggt torn med skyttevärn över porten, kan man ta för givet. Inget kvar av det idag dock.

Pappa till Slätta damm var S.A Hedlund.

Chefredaktör Gbg Handels- och sjöfartstidning. En av Sveriges mer betydande kulturpersonligheter. Han köpte Bjurslätts Gård och lät bygga sig två fastigheter vid bergets fot, dit han bjöd stora delar av Skandinaviens intelligensia. De flesta är lätt igenkännliga idag så som Scheele, Dicksson, Sahlgren, Viktor Rydberg, Björnstjärne Björnssen och många fler. Han lät karva ut deras namn i guldskrift på klippan nedanför sin villa. Det är det enda som finns kvar av fastigheterna idag. Det speciella med honom vad Boberget anbelangar, är att han inte endast lät dämna upp bäcken och anlägga en stor konstgjord sjö för folk att bada i. Han plockade dessutom, under ett antal år på 1860-talet, in hundratals skolungdommar för att återplantera träd på berget.

Nedanför ser ni familjens bägge villor. Det stora Solbacken för hela familjen och det mindre annexet Tomtebo.

Solbacken

Tomtebo

RIKSANTIKVARIETETS ANTECKNINGAR OM BORGEN

Fornborg, 400x300 (V-Ö), belägen på ett högt berg som stupar brant mot V, S och Ö.

Mot N, där berget är mest framkomligt är vallar gjorda, sammanlagd längd ca 340 m, ca 0,5-6 m br och 0,2-1 m h. De består av huvudsakligen 0,2-0,5 m st stenar, enstaka upp till 1,5-2 m. De V vallarna delvis övertorvade och otydliga. På N sidan finns en ingång, ca 1 m br.

Från S leder en klyfta upp i fornborgens mitt, i vilken ett par otydliga, övertorvade, vallrester finns.

I fornborgen finns flera sankområden. Vallarna delvis ur- och omplockade.

Tillägg Dnr 7001/91. Rapport antikvarisk kontroll. Inga fornlämningar påträffades.

Tillägg dnr 327-628-2002: Inom fornborgens N del utförde Göteborgs stadsmuseum en antikvarisk kontroll år 2001 och 2002, inför uppsättandet av ett stängsel. En yta, 7x4 m st, handgrävdes. Inga anläggningar framkom men 3 bitar övrig kvarts påträffades.

Jag lägger in några länkar så att ni kan plugga vidare på egen hand om ni är intresserade.

<http://www.alltidgot.com/sven-adolf-hedlund/>

https://www.youtube.com/watch?v=0aKQ0tt_u6E&ab_channel=biketommy999

<http://urminnes.blogspot.se/2016/05/burshalls-fornborg-vid-tolered-i.html>

http://pub.epsilon.slu.se/4251/1/Avilov_A_Kewenter_P_1995.pdf